

UVOD I ZAKLJUČCI

Sloboda izražavanja je neophodna za prosperitet demokratskog društva. Posebno novinari, političari, umjetnici, advokati i aktivisti za zaštitu ljudskih prava, ne mogu da obavljaju svoju profesiju bez slobode izražavanja i moraju biti posebno zaštićeni imajući u vidu njihovu ulogu „čuvara demokratije“ (*watchdog*). Stepem zaštite ovih profesija u jednom društvu pokazatelj je demokratičnosti i otvorenosti tog društva.

Nažalost, u Crnoj Gori su česti napadi i drugi pritisci posebno na novinare, koji kritikuju vlast, govore o kršenju ljudskih prava, organizovanom kriminalu i korupciji. Većina ovih napada do danas nije rasvijetljena. Takva atmosfera nekažnjivosti posebno ugrožava novinare koji su najčešće žrtve neistraženih napada, ali i cijelo društvo kome su novinari istraživači neophodni da podupiru demokratske tokove, unaprijeđuju rad institucija i podstiču vladavinu prava. Ako se država ophodi pasivno prema tim napadima, ona postaje odgovorna za gušenje slobode govora, vladavine prava i demokratije.¹

Ovo je izvještaj o procesuiranju pojedinačnih slučajeva napada prvenstveno na novinare, ali i na književnika Jevrema Brkovića i njegovog pratioca Srđana Vojičića, i dvojicu aktivista za ljudska prava, Aleksandra Zekovića i Zdravka Cimbalevića, koji su takođe bili ugroženi zbog slobode izražavanja.

Izvještaj obuhvata period od 27. maja 2004, kada je ubijen Duško Jovanović, glavni urednik dnevnog lista *Dan*, do kraja januara 2014, kada je u Službenom listu Crne Gore objavljena Odluka Vlade Crne Gore o osnivanju Komisije za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima, ubistava novinara i napada na imovinu medija.

U izvještaju je ukupno obrađeno 30 slučajeva, od prijetnji, kamenovanja prostorija, uništavanja imovine, prebijanja, podmetanja eksploziva do ubistava. Ubijeni su Duško Jovanović, glavni urednik dnevnog lista *Dan*, 2004. godine, i Srđan Vojičić, pratilac napadnutog književnika Jevrema Brkovića, 2006. godine, dok su novinari i aktivisti bili i životno ugroženi ili je na drugi način pokušano da se zastraše i da se spriječi njihovo djelovanje.

Kod većine slučajeva mogu se uočiti određeni obrasci, na primjer: žrtve su mediji ili pojedinci spremni da kritikuju vlast ili organizovani kriminal; najviše napada je usmjereno protiv dnevnika *Vijesti*, istrage se vode loše i uglavnom bez rezultata; tužilaštvo i policija prebacuju odgovornost jedni na druge dok ne zastari krivično gonjenje; u slučajevima u kojima su napadači procesuirani, ili postoje ozbiljne sumnje da se radi o pravim izvršiocima, nalogodavci napada ostaju neotkriveni; kod optuženja se teži lakšim kvalifikacijama, sudovi teže ublažavanju kazni, a česta je tendencija i da se po svaku cijenu uz napadače okrive i novinari.

Tako se nekažnjivost javlja kao pravilo, posebno u najtežim slučajevima, uključujući i slijedeće, javnosti najpoznatije slučajeve:

- Ubistvo glavnog urednika dnevnog lista *Dan*, Duška Jovanovića, nije rasvijetljeno ni

¹ Pregled prakse Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na istrage nasilja prema novinarima, dostupan je u biltenu Akcije za ljudska prava, na linku: <http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Bilten-XVIII1.pdf>.

nakon devet godina. Procesuiran je i kažnjen samo jedan od saizvršilaca i to na osnovu diskutabilnih dokaza, ostali saizvršiooci i nalogodavac ubistva nijesu otkriveni, a motiv ubistva je ostao nepoznat;

- Zbog napada na književnika Jevrema Brkovića, u kome je ubijen njegov pratilac Srđan Vojičić 2006, do danas niko nije procesuiran;

- U slučaju dva napada na novinara Tufika Softića, koji je prebijen 2007, a u avgustu 2013. mu je u dvorište porodične kuće bačena eksplozivna naprava, do danas niko nije otkriven ni procesuiran;

- Kontinuirane prijetnje smrću istraživaču kršenja ljudskih prava Aleksandru Zekoviću 2007. godine, za koje se sumnja da ih je uputio službenik policije, tadašnji tjelohranitelj direktora Uprave policije, nikada nijesu procesuirane, snimak prijetnji je nestao iz predmeta, a gonjenje je zastarjelo;

- I istraga u slučaju prebijanja sportskog novinara Mladena Stojovića iz 2008. godine, koji se usudio da govori o namještanju utakmica - "fudbalskoj mafiji" u Crnoj Gori, obustavljena je zbog zastarjelosti posle pet godina, bez rezultata;

- Iako je slučaj prebijanja direktora dnevnog lista *Vijesti*, Željka Ivanovića, 2007. godine, procesuiran, i dvojica okrivljenih pravosnažno osuđeni, ovaj slučaj je jedan od onih u kojima pravda nije uvjerljivo zadovoljena. Oštećeni Ivanović, koji je izričito tvrdio da osuđeni nisu osobe koje su ga fizički napale, kao i druge indicije opravdano pobuđuju sumnju da su okrivljeni zapravo priznali krivicu za djelo koje nijesu učinili, a za koje su boravili godinu dana u zatvoru;

- Slučaj napada na fotoreportera Borisa Pejovića i urednika *Vijesti* Mihaila Jovovića, od strane gradonačelnika Podgorice, Miomira Mugoše, njegovog sina i vozača 2009, koji je državno tužilaštvo uporno pokušavalo da predstavi kao tuču u kojoj je podjednaka krivica svih učesnika, nije odgovarajuće procesuiran. Gradonačelnik je procesuiran samo u prekršajnom postupku, nikada nije utvrđeno zbog čega policija nije provjerila navode novinara o upotrebi pištolja u incidentu, a do danas nije ispitana ni odgovornost ljekara i državnih službenika zbog ometanja sprovođenja pravde u tom slučaju.

- Ni više od dvije godine kasnije nisu otkriveni počinioci tri slučaja paljenja vozila dnevnog lista *Vijesti* iz 2011. godine. Napad na novinarku *Vijesti* Oliveru Lakić iz 2012. godine nije rasvijetljen, jer, uprkos tome što je izvršilac napada otkriven i osuđen - i u međuvremenu amnestiran i oslobođen, njegov motiv i nalogodavac je ostao nepoznat. Još uvijek nije utvrđeno ni ko je sve i zbog čega prethodno prijetio smrću ovoj novinarki. Prošle godine je zbog toga što joj je prijetio pravosnažno osuđen radnik fabrike "Tara" u Mojkovcu, o kojoj je ona pisala, ali kako o djelovanju fabrike istraga nikad nije otvorena, nije se razjasnilo ni zašto je Musić bio toliko motivisan da prijeti novinarki. Takođe zbog prijetnji Oliveri Lakić optužen je i službenik policije, Milenko Rabrenović.

- Zdravko Cimbalević, aktivista za ljudska prava i prvi javno deklarisan homoseksualac u Crnoj Gori, zbog nedostatka procesuiranja mnogobrojnih prijetnji smrću zatražio je i ostvario pravo na azil u Kanadi u novembru 2013. godine. Odluka o dodjeli azila Cimbaleviću je nedvosmisleni stav te države o nedjelotvornosti zaštite ljudskih prava u Crnoj Gori, što bi morala da bude ne samo ponižavajuća, već i otrežnjujuća poruka za Vrhovnog državnog

tužioca i Vladu Crne Gore.

Prikazano je i nekoliko primjera efikasnog procesuiranja kao što je slučaj napada na ekipu *TV Vijesti* i dnevnika *Vijesti* u Humcima kod Nikšića, i slučaj prijetnji i uvrijeda novinarki Monitora Mileni Perović-Korać zbog kojih je prvostapenom presudom Osnovnog suda na uslovnu kaznu osuđen predsjednik Skupštine opštine Kolašin, Mile Šuković.

U izvještaju je predstavljeno i nekoliko slučajeva koji bi se mogli formalno pravno definisati kao vrijeđanje ili incidenti bez težih posledica. Međutim, i u ovim slučajevima cilj je sprečavanje novinara u obavljanju posla, a posledica zastrašivanje i stvaranje opšte atmosfere linča i nekažnjivosti.

* * *

HRONOLOGIJA DOGAĐAJA KOJI SU PRETHODILI OSNIVANJU KOMISIJE ZA PRAĆENJE ISTRAGA NASILJA NAD NOVINARIMA

Na predlog NVO *Akcija za ljudska prava* **Vlada je usvojila i Akcionim planom za sprovođenje preporuka EU iz novembra 2010, kao mjeru za sprovođenje do kraja juna 2011, propisala i izradu Izvještaja o istragama i nasilju protiv novinara.** Međutim, u razradi ove mjere, ovaj izvještaj je neopravdano ograničen samo na opise slučajeva koji su stigli do optuženja i suda. Izvještaj nikada javnosti nije pružio informacije o statusu istraga u većini slučajeva napada na novinare koji nikad nijesu ni stigli do suda, pa se tako nije znalo jesu li ti predmeti zastarjeli, da li su u njima uopšte preduzete bilo kakve radnje i da li se uopšte planiralo preduzimanje bilo kakvih radnji. Iako smo više puta apelovali na nadležne da se ovaj izvještaj dopuni, to se nije desilo.

Akcija za ljudska prava je 12.5.2010. podnijela **zahtjev za pristup informacijama Vrhovnom državnom tužilaštvu (VDT) o procesuiranju 12 slučajeva očiglednih kršenja ljudskih prava, od kojih su neki dio ovog izvještaja.** VDT je pet mjeseci kasnije odbilo naš zahtjev uz obrazloženje da se pristup informaciji ne može ostvariti po odredbama Zakona o slobodnom pristupu informacijama, već samo shodno Zakonu o krivičnom postupku – drugim rječima, rečeno je da javnost nema pravo da zna da li se te istrage uopšte vode, već da to mogu da saznaju samo neposredni učesnici u krivičnom postupku. *Akcija za ljudska prava* je u žalbi Ministarstvu pravde 8.10.2010. istakla da javnost ima pravo da zna da li se istrage u ovim slučajevima uopšte vode, kao i da sazna informacije koje neće ugroziti te istrage, a da odbijanje zahtjeva od strane državnog tužilaštva uopšte ne doprinosi unapređenju povjerenja javnosti u rad pravosuđa, što je propisano i kao jedan od ciljeva Strategije reforme pravosuđa Crne Gore. Poslije procesa koji je trajao skoro dvije godine i presude Upravnog suda kojom je naloženo Ministarstvu pravde da poništi rješenje kojim je potvrdilo stav VDT-a, dobili smo rješenje od 20. marta 2012. kojim se dozvoljava pristup informacijama traženim dana 12.5.2010. Iako su se skoro svi odgovori Vrhovnog državnog tužilaštva, poslije dvije i po godine, sveli na to da nema napretka u istrazi pomenutih napada ili da počinioci nijesu pronađeni, **bilo je važno izboriti se za pravo da javnost bude obaviještena o tome da li se**

nešto uopšte čini u istragama kršenja ljudskih prava.

Akcija za ljudska prava je, kao i drugi, apelovala više puta na VDT i policiju da preduzmu sve mjere za koje su nadležni i djelotvorno istraže kršenje slobode izražavanja u vidu napada na novinare i medije. Onda je **13. marta 2012.**, na inicijativu premijera **Igora Lukšića**, održan sastanak direktora Uprave policije **Božidara Vuksanovića**, potpredsjednika Vlade i ministra pravde **Duška Markovića**, Vrhovne državne tužiteljke **Ranke Čarapić**, Ministra unutrašnjih poslova **Ivana Brajovića** i specijalne tužiteljke **Đurđine Ivanović**, na kome je odlučeno da rasvjetljavanje i procesuiranje svih slučajeva napada na novinare i medije u protekle dvije godine bude prioritet rada policije i tužilaštva. Međutim, ni skoro dvije godine kasnije nema napretka u otkrivanju nalogodavaca i izvršilaca. Zato ne iznenađuju ocjene u Analitičkom izvještaju Evropske komisije za poglavlje 23 u kome se, između ostalog, i dalje naglašava zabrinutost zbog napada na novinare i naglašava obaveza da se ti napadi temeljno istraže i procesuiraju. Temeljna istraga u ovim predmetima trebalo bi da dovede, ne samo do odgovornih za prijetnje i napade, nego i do utvrđivanja odgovornosti državnih službenika koji su opstruirali istrage ovih slučajeva, obezbijedili nekažnjivost i ozbiljno doveli u pitanje vladavinu prava u Crnoj Gori.

Akcionim planom za poglavlje 23, mjerom 3.4.2, do kraja 2013. godine predviđeno je da Vlada formira multidisciplinarnu Komisiju za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama starih i nedavnih slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima i ubistava novinara, u čijem sastavu će biti predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, tužilaštva, policije, medija i NVO, koja će u okviru svojih aktivnosti izraditi i izvještaj o istragama. Za narednu 2014. godinu propisana je obaveza MUP-a, odnosno Uprave policije i Vrhovnog državnog tužioca, da redovno pripremaju i podnose izvještaje o istragama starih i nedavnih slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima ovoj Vladinoj komisiji. U skladu s javnim pozivom koji je objavilo Ministarstvo unutrašnjih poslova 3.12.2013, za člana ove Komisije iz reda nevladinih organizacija s iskustvom iz oblasti rada Komisije, NVO *Mreža za afirmaciju nevladinog sektora* i NVO *Akcija za ljudska prava* predložile su advokata **Veselina Radulovića**, a NVO *Građanska alijansa*, NVO *Alfa centar*, NVO *35 mm*, NVO *Centar za demokratiju i ljudska prava*, NVO *Inicijativa mladih za ljudska prava*, NVO *Monitoring group Ulcinj-Mogul*, NVO *Centar za zaštitu prava pacijenata i monitoring zdravstvenog sistema-Krug života*, i NVO *OZON*, novinara RTCG **Darka Ivanovića**.² Ministar je objavio da će izabrati kandidata za koga je dostavljeno najviše blagovremenih, potpunih i osnovanih predloga nevladinih organizacija.

Na predlog Ministarstva unutrašnjih poslova, **Vlada Crne Gore je krajem decembra 2013, donijela odluku o osnivanju Komisije za praćenje postupanja nadležnih organa u istragama slučajeva prijetnji i nasilja nad novinarima, ubistava novinara i napada na imovinu medija, od jedanaest članova, čiji je predsjednik Nikola Marković, zamjenik glavnog urednika Dana. Za članove Komisije ministar unutrašnjih poslova Raško Konjević imenovao je Stojanku Radović i Vesnu Jovićević iz Državnog tužilaštva, Milana Tomića i Sašu Rakočevića iz Uprave policije, Svetozara Kekovića i Ljiljanu Ivanović iz Agencije za nacionalnu bezbjednost, Mihaila Jovovića, glavnog urednika Vijesti, Slavka Mandića iz Medijskog savjeta za samoregulaciju, Milu Radulović iz Sindikata medija Crne Gore i Darka Ivanovića iz NVO.** Predsjednik Komisije Nikola Marković je naglasio da „želi da vjeruje da formiranje ove komisije nije samo još jedno

² Informacije objavljene na sajtu MUP-a: <http://www.mup.gov.me/vijesti/134064/Lista-kandidata-NVO-koji-su-predlozeni-za-clana-Komisije-za-pracenje-postupanja-nadleznih-organa-u-istragama-starih-i-nedavnih-s.html>

formalno ispunjavanje obaveza koje je Crnoj Gori nametnula Evropska komisija, već istinska želja da se bar nešto pokuša uraditi u istragama o ubistvima novinara i napadima na njih“³.

Posle osnivanja Komisije, u januaru 2014, vršilac dužnosti Vrhovnog državnog tužioca, Veselin Vučković, je najavio da će od Ministarstva unutrašnjih poslova i policije zahtijevati analize koje pokazuju zbog čijih propusta su neriješeni brojni napadi i ubistva novinara,⁴ zatražio je i da mu se dostavi kompletan predmet istrage ubistva Duška Jovanovića,⁵ i najavio da će saslušati sve najviše funkcionere službi bezbjednosti u vrijeme ubistva Jovanovića.

Iako je *Akcija za ljudska prava* u okviru javne rasprave o nacrtu Akcionog plana za poglavlje 23 zagovarala osnivanje ovakve Komisije od strane Skupštine, u nastojanju da ona bude što reprezentativnija i nezavisnija, očigledno je da i njeno osnivanje u navedenom sastavu od strane Vlade motivaciono djeluje na državno tužilaštvo i prije nego što je počela s radom.

Nadamo se da će članovi Komisije pojedinačno uliti povjerenje građanima da im dostave informacije koje mogu da pomognu istrage ubistava i ostalih napada na novinare i tako dovedu do ostvarivanja pravde i ljudskih prava na život, bezbjednost i slobodu govora u Crnoj Gori.

Izveštaj pred Vama je prvenstveno izrađen u namjeri da pomogne članovima Komisije da što brže ostvare rezultate koji se već dugo očekuju.

Tea Gorjanc-Prelević, izvršna direktorica NVO Akcija za ljudska prava, je autorka izvještaja u saradnji sa Mirjanom Radović, Elmom Kurtanović, Predragom Milićem, Slobodanom Dumnićem i Draganom Prelevićem. Izveštaj je izrađen u okviru projekta institucionalne podrške Fondacija za otvoreno društvo.

Fotografije na naslovnoj strani:

- Napad na novinarku Dana Lidiju Nikčević – foto: Željko Šapurić, *Dan*
- Eksplozija pred redakcijom Vijesti – foto: Savo Prelević, *Vijesti*
- Napad na novinara listova Danas i Vijesti Mladena Stojovića – foto: Arhiva *Vijesti*
- Ilustracija „Stop represiji nad novinarima“ – *Sindikata medija Crne Gore*
- Paljenje vozila dnevnika Vijesti – portal *Vijesti*
- Napad na urednika Vijesti Mihaila Jovovića – foto: portal *Vijesti*
- Napad na novinara Radio Berana i lista Republika Tufika Softića - Deutsche Welle (DW)
- Ubistvo glavnog urednika dnevnog lista Dan Duška Jovanovića – foto: *Večernje novosti*
- Protest novinara – foto: Luka Zeković, *Vijesti*

Hvala vam svima koji ste nam pomogli.

³ „Marković na čelu tima“, *Dan*, 27.12.2013.

⁴ „Veselin Vučković najavio – tražiće analize o neriješenim napadima i ubistvima“, *Pobjeda*, 20.1.2014.

⁵ „Ponovo otvorili predmet Duškovog ubistva“, *Dan*, 12.01.2014.